ASIANTUNTIJALAUSUNTO 11.9.2018

Sivistysvaliokunta
SiV@eduskunta.fi

Asia Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta (HE 92/2018 vp)

Yleistä Suomen tietokirjailijat ry kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta. Yhdistys edistää suomalaista tietokirjallisuutta, valvoo tietokirjailijoiden tekijänoikeudellisia ja taloudellisia etuja, tukee tietoteosten kirjoittajia sekä edistää jäsentensä ammattitaitoa ja -etiikkaa. Suomen tietokirjailijat ry on Suomen suurin kirjailijajärjestö, joka edustaa yli 3 100 tieto- ja oppikirjailijaa.

Tiivistelmä

- Suomen tietokirjailijat ry pitää tärkeänä, että teosten saatavuutta näkövammaisille ja muille lukemisesteisille soveltuvassa muodossa edistetään. Samalla on kuitenkin turvattava myös tekijöiden oikeudet.
- Tekijöiden korvausoikeus tulee ulottaa koskemaan kirjallisten teosten nykyisiä käyttötapoja. Yleisin tapa toimittaa teos edunsaajahenkilölle on nykyään verkon kautta tapahtua suoratoisto. Korvausoikeus tulee laajentaa koskemaan myös suoratoistoa.
- Oikeudenhaltijoiden näkökulmasta on tärkeää varmistaa, että rajoitussäännöksen nojalla tuotetut julkaisut tulevat vain edunsaajahenkilöiden käyttöön.
- Valtuutetuille yhteisölle asetettujen velvoitteiden tulee koskea kaikkia valtuutettuja yhteisöjä, ei ainoastaan rajat ylittävää vaihtoa harjoittavia yhteisöjä.
- Valtuutettujen yhteisöjen velvoitteiden noudattamisen valvonta ei voi perustua ainoastaan valtuutettujen yhteisöjen ja oikeudenhaltijoiden väliseen yhteistyöhön, vaan valvontaa varten tulee olla laissa nimetty taho (esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö).
- Valtuutettujen yhteisöjen velvoitteiden laiminlyönneistä tulee olla lakiin kirjatut seuraamukset.

Ehdotetun lainsäädännön tavoitteet

Suomen tietokirjailijat ry pitää tärkeänä, että näkövammaisten, heikkonäköisten tai muulla tavalla lukemisesteisten oikeutta saada käyttöönsä kirjallisia teoksia ja muuta aineistoa edistetään. Hallituksen esityksessä ehdotetuin tavoin julkaistujen teosten saataville saattamista lukemisesteisille edunsaajahenkilöille helpotetaan. Tämän kannatettavan tavoitteen toteuttamisessa tulee kuitenkin samalla turvata tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden oikeudet.

Teosten käyttötavat ja korvausjärjestelmä

Nykyistä korvausjärjestelmää, jossa korvauksia maksetaan ainoastaan siinä tapauksessa, että edunsaajahenkilön haltuun jää pysyvästi kappale teoksesta, ei hallituksen esityksessä esitetä muutettavaksi. Tekijöille ei näin ollen maksettaisi jatkossakaan korvauksia suoratoistosta, joka on nykyään yleisin tapa saattaa esimerkiksi äänikirja edunsaajahenkilön saataviin. Tämä on oikeudenhaltijoiden kannalta selkeä epäkohta ja johtaa oikeudenhaltijoiden saamien korvausten pienenemiseen käyttötapojen muuttuessa. Tekijänoikeuskorvaukset ovat keskeinen osa tekijöiden tulonmuodostusta.

Fyysisten teoskappaleiden ostamisen ja omistamisen sijasta tekijänoikeudella suojattujen teosten käyttö tapahtuu kaupallisilla äänikirjamarkkinoilla yhä enenevissä määrin kuukausimaksuun perustuvien suoratoistopalveluiden kautta. Kirjallisten teosten käyttötapojen muutos on ollut erityisen suurta saavutettavassa muodossa olevien teosten osalta. Aineiston toimittaminen edunsaajahenkilölle pysyvässä muodossa, esimerkiksi cd-levynä, on vähentynyt reilusti muun muassa kustannussyistä, kun kirjoja saavutettavassa muodossa tuottava Celia on kohdistanut suurimman osan resursseistaan suoratoistolla tarjottavien palveluiden kehittämiseen. Pienellä kielialueella vasta kehittymässä oleva markkina on altis häiriöille, joten on varmistettava, ettei teoskappaleiden valmistaminen saavutettavassa muodossa kohtuuttomasti vaikuta kaupallisiin äänikirjamarkkinoihin ja sitä kautta tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden saamiin tuloihin.

Tekijöiden kannalta on tärkeää, että tekijä saa teoksensa tekijänoikeuslain rajoitussäännöksen perusteella tapahtuvasta käytöstä korvauksen. Teoskappaleiden valmistamista saavutettavassa muodossa koskevat säännökset ovat pakottavaa oikeutta, eikä tekijällä tai muulla oikeudenhaltijalla ole näin ollen mahdollisuutta sopia asiasta toisin. Nykyinen sääntely oikeuttaa tekijän saamaan korvausta rajoitussäännöksen mukaisesta käytöstä vain siinä tapauksessa, että teoksesta jää pysyvästi kappale edunsaajahenkilölle. Korvausoikeuden rajoittaminen koskemaan vain pysyvästi edunsaajahenkilöille jääviä teoskappaleita ei vastaa kirjallisten teosten nykyisiä käyttötapoja.

Tekijöiden kannalta on selkeä epäkohta, että heidän korvausoikeutensa on sidottu osittain jo vanhentuneeseen julkaisuformaattiin, minkä seurauksena nykyisenlainen korvausjärjestelmä tulee käytännössä lähitulevaisuudessa merkityksettömäksi ja tekijät jäävät pian tosiasiallisesti ilman korvauksia. Näillä perusteilla Suomen tietokirjailijat ry katsoo, että korvausoikeuden laajentaminen koskemaan myös suoratoistoa on perusteltua tekijöiden oikeutettujen etujen kannalta. Lukemisestedirektiivistä johtuvaa estettä korvausoikeuden laajentamiselle ei ole.

Valtuutettujen yhteisöjen velvoitteet

Valtuutetuille yhteisölle on ehdotetussa 17 c §:ssä asetettu velvollisuus muun muassa vahvistaa omat menettelytapansa ja noudattaa niitä sen varmistamiseksi, että valtuutettu yhteisö saattaa saavutettavassa muodossa olevia kappaleita ainoastaan lukemisesteisten tai muiden valtuutettujen yhteisöjen saataville sekä toimii tavalla, jolla ehkäistään saavutettavassa muodossa olevien kappaleiden luvatonta valmistamista ja saataviin saattamista.

Ehdotetun 17 c §:n sanamuodon mukaan velvollisuus koskisi kuitenkin vain sellaisia Suomeen sijoittuneita valtuutettuja yhteisöjä, jotka harjoittavat teoskappaleiden rajat ylittävää vaihtoa ETA-valtioihin sijoittautuneiden valtuutettujen yhteisöjen kanssa. Valtuutetuille yhteisöille asetettujen velvollisuuksien tulisi kohdistua kaikkiin valtuutettuihin yhteisöihin riippumatta siitä, harjoittavatko ne rajat ylittävää teosvaihtoa muiden valtuutettujen yhteisöjen kanssa.

Valtuutettujen yhteisöjen toiminnan valvonta ja seuraamukset laiminlyönneistä

Lakiehdotuksessa asetetaan valtuutettujen yhteisöjen velvollisuudeksi varmistaa, että teoskappaleita valmistetaan ja levitetään ainoastaan edunsaajahenkilöille tai muille valtuutetuille yhteisöille. Tämä lakiin kirjattu velvollisuus on tärkeä rajoitussääntelyyn perustuvan järjestelmän toimivuuden kannalta. Edunsaajahenkilöillä on rajoitussäännöksen nojalla valmistettu äänikirjatuotanto rajoituksetta ja ilmaiseksi käytössään. Edunsaajahenkilöiltä ei vaadita todistusta lukemisesteestä, mikä jättää tilaa väärinkäytöksille. Jos rajoitussäännöksen mukaiset teokset päätyvät muiden kuin edunhaltijahenkilöiden käyttöön, seurauksena voi olla häiriöitä kehittyvillä kaupallisilla äänikirjamarkkinoilla.

Tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden oikeuksien kannalta olisi tärkeää, että laissa säädettäisiin myös velvoitteiden noudattamisen valvonnasta ja nimettäisiin valvonnasta vastaava taho (esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö). Nyt ehdotetussa muodossa valtuutettujen yhteisöjen toiminnan asianmukaisuus jää pitkälti valtuutettujen yhteisöjen itsesääntelyn varaan, samoin kuin valtuutettujen yhteisöjen ja oikeudenhaltijoiden välisessä yhteistyössä luotavien hyvien käytänteiden varaan. Tätä ei voi kuitenkaan pitää tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden oikeuksien toteutumisen kannalta riittävänä, vaan valtuutettujen yhteisöjen toimin-

nan valvonta tulisi järjestää institutionaalisella tasolla. Lisäksi valtuutetuille yhteisöille asetettujen velvoitteiden laiminlyönnistä tulisi myös olla lainsäädännössä määritellyt seuraamukset.

Helsingissä 11. päivänä syyskuuta 2018

Markku Löytönen
Puheenjohtaja

Jukka-Pekka Pietiäinen
Toiminnanjohtaja